

SLAVKO SPLICHAL in JANET WASKO

Communication and Democracy

(Izdajatelj: Ablex Publishing Corporation, Norwood, New Jersey 1993)

Slovenska komunikologija je z izdajo te znanstvene edicije v tujini, tokrat v ZDA, doživela novo priznanje, kar je zasluga profesorja Slavka Splichala. Zbornik *Communication and Democracy* je izšel v zbirki *The Communication and Information Series*, ki jo izdaja Univerza države Ohio. Prvi del zbornika, *Nove vizije komuniciranja in demokracije*, je uredil Slavko Splichal, drugi del, ki vsebuje raziskave s tega področja, pa ameriška komunikologinja Janet Wasko. V zborniku so objavljene razprave, ki so jih avtorji zasnovali za svetovni kongres Unescovega Mednarodnega združenja za raziskovanje množičnega komuniciranja leta 1990 na Bledu. Kasneje so jih na osnovi pripomb in disputov na kongresu razširili in dopolnili, kar daje delu posebno vrednost in strokovno pomembnost.

Uvod v zbornik je razmišljanje Slavka Splichala o iskanju nove paradigme komunikacijskega raziskovanja, ki ga narekuje vedno večja kompleksnost družb, pluralnost interesov in ekspanzija informacij. V svetu mogočnih političnih in korporacijskih elit je vloga navadnega državljana skržena zaradi njegove komunikativne nekompetence, izgube pomembnih informacij in odrinjeno-sti od centrov političnega odločanja.

Avtor je ta sodobni pojav »sveta v spremenjanju« osvetlil že v uvodni besedi na kongresu, ko je opozoril, da je uporaba informacijske tehnologije in proizvodnje programske opreme pripeljala do visoko kompetitivne situacije v svetu; sprožila je pomembne probleme toka informacij čez meje in njihovega učinka na kulturne, poli-

tične in socialne pogojenosti posameznikov in družb. Nepopolna so spoznanja o tem, kako nova tehnologija vpliva na razvoj demokracije, na soudeležbo ljudi v politični participaciji, na lastništvo medijev in nadzor nad njimi. Že na kongresu je tekla beseda o tem, da demokracijo ogrožajo agresivni pritiski elitističnih interesnih skupin, name-re po politični in nacionalni prevladi ter hotenje po tehnološki in kapitalski prevladi v državah zahodne demokracije. Mnogi znanstveniki so tudi opozorili, da so spremembe v državah real-socializma – pa tudi v Sloveniji – protislovne in nabite s socialnimi in političnimi trenji; utopija je misliti, da se bodo čez noč razvile avtentične oblike demokracije in demokratičnega komuniciranja.

Slavko Splichal je v svoji študiji v zborniku skušal razgrniti zgodovinske, politološke in komunikološke razsežnosti novih, usodnih valov koncentracije in porazdelitve moči. Opozoril je na presenetljivo značilnost, da so se vse temeljne ideje in načela demokracije porodile pred razvojem množičnega komuniciranja in množičnih medijev, se pravi, pred »informacijsko revolucijo«. Sodobne vizije demokratičnih družb pa se močno navezujejo prav na nedavni razvoj informacijske in komunikacijske tehnologije. Zato je nujno raziskati zveze med demokratizacijo družb in demokratizacijo komuniciranja oziroma njihovo medsebojno soodvisnost. Avtor opozarja, da je demokratično komuniciranje temelj vsake demokratične kulture in političnega sistema oziroma »obče demokracije«, hkrati pa je demokratično okolje pogoj za demokratizacijo komuniciranja.

Demokracijo označuje oblika vladanja, ki ljudem (do določene stopnje) zagotavlja politično enakost in udeležbo pri odločanju o javnih zadevah. V demokraciji naj bi odločali ljudje, ne pa omejeno število posameznikov. V demokraciji naj bi imeli dostop do medijev ljudje, ne pa samo elitistične skupine. Zgodovinske izkušnje kažejo, da so participacijo državljanov omejevali trije dejav-

niki: prvič, neenakomerna porazdelitev komunikativne kompetence (pismenost, govorniške sposobnosti itd.) kot posledica razlik v izobraževanju, socializaciji, znanju itd.; drugič, neformalna (ali celo prikrita) komunikacijska mreža (kot nasprotje javni komunikaciji), ki je javno razpravo reducirala na javno legitimiranje dominantnih mnenj oblastniške elite; tretjič, neenak dostop do (institucionalnih) komunikacijskih kanalov, kar je skrčilo možnosti, da ljudje prejmejo pomembne informacije in da informirajo druge. Jezik kot oblika naravne pripadnosti kolektivnosti se je vedno bolj spreminjal v svoje nasprotje – v odtujeno sredstvo.

Čeprav avtor ostaja na teoretični ravni, pa njegovi aksiomi žgoče zadevajo konkretno stvarnost – tudi slovensko. Zapisal je: S komuniciranjem sporočamo, lahko pa tudi prikrivamo; lahko nas združuje in povezuje, pa tudi ločuje in razdružuje. Aktualno je tudi njegovo opozorilo, da skušajo javno komuniciranje reducirati na sporočanje vprašanj, ki niso kritična do politike vladajočih. Tako komuniciranje je *popačeno komuniciranje* (komuniciranje usmerjajo vlade, vladne ali zasebne skupine). Popačeno komuniciranje skuša doseči prevlado partikularnih interesov skupin (omejevalna komunikacija). Zgodovinske oblike ideološke cenzure danes nadomeščajo materialna cenzura, usmerjevalno in omejevalno komuniciranje.

Avtor se zavzema za odprt informacijski in komunikacijski sistem, ki bi zagotavljal informacijsko kompetentno odločanje o vseh javnih problemih. Tak sistem je temeljni pogoj za vsak sodoben model obče demokracije. Zato avtor sprejema ugotovitve ameriškega politologa Helda, da bi model demokracije moral zagotavljati: (1) ustvarjanje najboljših pogojev za vse ljudi, da bi lahko razvili svojo naravo in izrazili raznovrstne kvalitete; (2) zaščito pred arbitrarno rabo politične oblasti in represivne moči; (3) udeležbo državljanov pri določanju pogojev za njihova združenja; (4) ekspanzijo ekonomskih možnosti za maksimiranje dostopnosti virov. Vendar dodaja, da vsa ta vprašanja ostajajo v sodobnem svetu nerešena, kajti v praksi izvajajo sistem popačenega komuniciranja.

Slavko Splichal zato vidi smisel razprav v zborniku in tem, da kritično osvetlijo teori-

je, ki jih oblastniški mogotci v praksi po svoje razlagajo in ponarejajo. To je edina pot, da se bomo približali oblikovanju (ideje) demokratičnega komunikacijskega sistema.

V prvem delu zbornika skušajo avtorji v svojih razmišljanjih zapustiti tradicionalno razumevanje procesov demokratizacije, preveriti vrednost dosedanjih pristopov in odgovoriti na vprašanja, ki jih sprožajo socialne in tehnološke spremembe.

Zlasti ostro oceno stvarnosti je dal londonski komunikolog Michael Traber, član Svetovnega združenja za krščansko komuniciranje. Analiziral je vlogo komuniciranja in človekovih pravic v zgodovinskih procesih z vidika profesionalizacije in javne odgovornosti. Opredelil je mejnike demokratizacije komuniciranja: (a) francoska in ameriška meščanska revolucija, (b) revolucija v Mehiki in Rusiji 1917 in (c) postkolonialne revolucije v razvitih državah. Ugotovil je, da revolucije vodijo k procesom demokratizacije, ker zahtevajo uveljavljanje človekovih pravic in moči ljudstva. Če pa je komuniciranje omejeno, se revolucija sprevrže v protirevolucijo.

Traber meni, da pravica komuniciranja ne more biti omejena samo na sisteme znotraj narodov, marveč tudi med narodi. Žal pa nacionalizem in patriotizem močno vplivata na javno komuniciranje med narodi. Kako torej nacionalno suverenost uveljavljati *skupaj* s pravicami mednarodne solidarnosti, ki so zapisane v tretji košarici človekovih pravic? Nerešeno je tudi vprašanje etničnosti in kulturne identitete. Zlasti je pereč problem komunikacijske tehnologije in moči. Deregulacija je povečala monopolizacijo medijskega lastništva in osiromašila medijsko vsebino, zlasti elektronskih medijev.

Težko pa bi povsem sprejeli njegovo trditev, da so vse prave revolucije fundamentalno komunikacijske, sicer pa sploh niso. S to tezo se približuje znanim postavkam McLuhana, da so v zgodovini človeštva prave zgodovinske prelomnice le komunikacijske revolucije, medtem ko ne vidi materialnih in socialnih pogojenosti.

Jakubowitz razpravlja o šibkosti stare paradigme komunikacijske demokratizacije, ki jo je razvila MacBridova komisija v knjigi *Mnogo glasov*, en svet, ter utemelji pet konceptualnih in teoretičnih napačnih izhodišč prevladujočih modelov demokratizacije. Podobno izhodišče ima tudi Gunnar

Andren, ko skuša reformulirati liberalni model koncepta svobode izražanja, da bi ustrežal sodobnim spremembam »superindustrializirane družbe«. Colin Sparks raziskuje Wiliamsov poskus konstrukcije teorije o demokratičnem komuniciranju ter njegovo kritiko paternalističnega in komercialnega sistema. Hanno Hardt se osredotoča na teorije o kulturah in komuniciranju v ZDA ter meni, da različni kulturni tokovi omogočajo vpogled v komuniciranje. Brenda Derwin in Kathleen D. Clark pa zavračata kulturnološki in makro pristop, ker spregledata osebnost. Jon Servaes pa se zavzema za »mnogoterost« paradigem, ki so lahko pomembne za raziskovanje komuniciranja.

V drugem delu avtorji razpravljajo o različnih koncepcijah komuniciranja v ZDA, Evropi, Maleziji, Južnem Pacifiku in Južni Aziji. Pozornost usmerjajo na vprašanje, ali nove tehnologije krepijo ali slabijo demokracijo. Poglavje vsebuje prispevke osmih avtorjev, medtem ko jih kazalo, interpretacija Waskove in indeks avtorjev navedejo le sedem. Urednica tega dela je zadnjega avtorja preprosto dodala v knjigi, pozabila pa je opraviti vse uredniške dodatke. Ta spodrsrljaj tako pomembni znanstveni ediciji vsekakor odvzema nekaj blišča.

France Vreg

Zemlja 1993

Poročilo inštituta Worldwatch o prizadevanjih za okolju prijazno družbo Bohinj: GO-13 Uvajanje ekoloških programov, 1993

Ne potrebujemo le vizije, ampak skupno vizijo, skupen nov pogled na svet. To je temeljno sporočilo letošnjega zbornika State of the World (Zemlja 1993), ki smo ga po desetih letih izhajanja zdaj prvič dočakali tudi v slovenskem prevodu. Gre za najbolj brano letno poročilo v današnjem svetu, ki ga izdaja inštitut Worldwatch iz Washingtona, prevajajo pa ga v 27 jezikov.

Tisti, ki smo ga že prebrali, bomo verjetno soglasno pritrdili razmišljanju iz spremne besede Aleša Debeljaka, da je sprememba

mentalitete pogoj za preživetje. Podatki o ekološkem stanju našega planeta in težnjah v okolju, s katerimi nas to delo seznanja, so zastrašujoči. Posledice v razumsko paradigmo moderne dobe ovitega opustošenja nas opominjajo, da je treba kar najhitreje ukrepati.

Brzice političnih in ekonomskih sprememb, ki jih je v zadnjih letih prebrodila Slovenija, so za nekatere navidezno dober izgovor za zanemarjanje vprašanj svetovnega pomena, kot je ekologija. Vprašanje je, koliko časa se naša rahlo utrujena država še lahko skriva pod masko nujnosti reševanja svojega političnega in gospodarskega obstoja, ne da bi za to morala žrtvovati svojo zadnjo možnost, da preživi tudi dolgoročno in vsestransko. Vse druge oblike obstoja bodo v prihodnosti mogoče le, če bo preživevalo naravno okolje, katerega neločljiv del smo mi sami.

Seveda bi bilo krivično, če bi dejali, da smo Slovenci in drugi Zemljani še vedno brezbrizni do usode svojega planeta. Vendar zaskrbljenost, ki smo jo pokazali doslej, očitno ni dovolj. Statistika dokazuje, da so glavne težnje propadanja, ki so obstajale pred desetletjem, še vedno prisotne. Gozdovi se še naprej manjšajo (Zemlja izgubi 17 milijonov hektarov tropskega gozda letno), puščave se širijo in erozija odnaša tretjino vse obdelovalne Zemlje. V zadnjem desetletju je izginilo na stotisoče rastlinskih in živalskih vrst. Zaščitni ozonski plašč se postopoma tanjša in povečuje se nevarnost zaradi povečanega ultravijoličnega sevanja, ki je posledica razpadanja stratosferskega ozona. Kakšno je stanje in kaj lahko storimo, nam sporočajo avtorji Zemlje 1993.

Prvo poglavje z naslovom Na pragu nove dobe nas seznaja z različnimi oblikami propadanja okolja: erozijo prsti, izginjanjem talne vode, onesnaženjem zraka, razpadanjem ozona, vedno bolj vročimi poletji, povečanim poplavljanjem zaradi krčenja gozdov, zmanjšano raznovrstnostjo živalskih in rastlinskih vrst idr. Naravna bogastva, ki smo jih do zdaj obravnavali kot samoumevno last in posest, počasi, a vztrajno umirajo. Eno izmed njih je voda. »Soočanje s pomanjkanjem vode« nas prepričuje, da je treba do nje vzpostaviti nov odnos. Voda namreč ni zgolj surovina, ampak za naravno okolje življenjsko pomemben sistem. Med najbolj ogroženimi ekosistemi na Zemlji so